

notným příspěvkem k osvětlování poválečného vzestupu delinkvence mladistvých v Polsku. Práce je cenná i proto, že uvádí podrobný přehled polských prací na diskutované téma.

Karel Maček

Gerhard Schmidthen: Die befragte Nation — über den Einfluss der Meinungsforschung auf die Politik.

Frankfurt am Main u. Hamburg 1965, S. 390.

Za necelých deset let po druhé světové válce se některé západoevropské státy staly konkurenty USA nejen na hospodářských trzích, ale i ve vědních disciplínách, dříve převážně amerických. Příkladem může být empirická sociologie, v níž mají dnes západní Němci dobré výsledky. Kontinuita vývoje německé empirické sociologické školy byla nástupem Hitlerovým přerušena, ale zato hned po skončení druhé světové války se jí dostalo ze strany USA plné podpory. Američané chtěli i zde postupovat svými vlastními metodami a viděli ve výzkumu veřejného mínění jeden z nástrojů k obnovení politického života národa i zcela rozrušeného státního aparátu, a současně i barometr pro případ, kdyby začalo v Německu opět „přihořívát“. Proto v době, kdy většina domů ještě ležela v troskách, vzniká s pomocí americkou podporou a zásluhou Elisabeth Noellové a E. P. Neumanna v Allensbachu u Bodamského jezera Institut pro demoskopii, který je dodnes jedním z největších a nejvýznamnějších středisek pro výzkum veřejného mínění v NSR. Spojené státy touto podporou splatily jen nepatrný úrok ze zisku, který získaly před válkou přílivem evropských emigrantů-vědců. Toto zpětné oplodnění se projevilo jako velmi účinné, neboť Němci si zachovali i v empirické sociologii svůj tradiční smysl pro teoretické myšlení a tak po knize E. Noellové je práce G. Schmidthena již druhou knihou pracovníků allensbachského střediska, kterou je třeba kladně hodnotit.

Knihla prof. Schmidthena volně navazuje na již recenzovanou práci E. Noellové *Umfragen in der Massengesellschaft*, ovšem na rozdíl od Noellové, která se zabývá metodami sociologického výzkumu, pojednává Schmidthen již o výsledcích demoskopických šetření v Německu a současně hodnotí, k čemu byly tyto výzkumy užitečné a jak pomáhaly či ovlivňovaly západoněmeckou politiku. V druhé části knihy nazvané *Umfragen, Demokratie und öffentliche Meinung* řeší autor především teoretické problémy vzniku a významu veřejného mínění a jeho zpětného vlivu na politiku. Vhodným doplňkem jeho knihy a zároveň i obrazu západoněmecké produkce v této oblasti jsou dva silné svazky ročenek veřejného mínění (*Jahrbuch der öffentlichen Meinung*, I. díl 1947 až 1957, II. díl 1958—1964), v nichž jsou shrnuty výsledky všech výzkumů veřejného mínění, které byly od druhé světové války uskutečněny. A tak v této graficky přehledné a pro nás zvláště po stránce metodické vel-

mi cenné publikaci se můžeme seznámit s výzkumy, které předcházely všem západoněmeckým volbám, s reakcí obyvatelstva na jednotlivé významné politické události (zvláště ve vztahu k NDR) i s názory o státní hymně, o vhodném motivu pro dobročinné známky či o patřičném dekoru pro čajovou soupravu.

Ovšem Gerhard Schmidthen se ve své práci *Die befragte Nation* omezuje jen na analýzu politických výzkumů, které zabírají až 15 % veškeré činnosti allensbachského demoskopického střediska. S tímto střediskem uzavřel mimo jiné i kancléř Adenauer v roce 1950 smlouvu, aby sledovalo politické mínění západoněmeckého lidu a jeho reakci na různé reformy, výnosy a zákony. Bývalý předseda CDU-CSU se zajímal zvláště o postoje voličů ke své straně a později (od roku 1956) žádal, aby po měsících byla sledována i popularita jeho vlastní osoby. Výsledky průzkumů ukázaly nejen z jakých vrstev se rekrutují nerozhodní či lhostejní voliči, kteří svým neočekávaným rozhodnutím mohou zvrtnout politické prognózy, ale i jak by bylo možno získat tyto marginální skupiny voličů. Zde tedy sociologický výzkum dává již přímý návod pro vedení politiky. Ovšem G. Schmidthen je si vědom i nebezpečí plynoucího z možnosti zneužití této služby, a proto se zamýšlí nad zpětným vlivem výzkumů na systém demokracie a ptá se, zda výzkumy nepřispívají vlastně k destrukci demokratického vedení, neboť místo aby politikové řídili, jsou sami řízeni, a jejich rozhodování je ovlivněno možností sledovat, jak klesá či stoupá jejich popularita.

Na konkrétních případech (diskuse o znovuzavedení trestu smrti, plebiscit v USA o autonomii Aljašky atd.) ukazuje, že kritické, kteří zatracují výzkum veřejného mínění, mají sice teoreticky pravdu, ale praxe dokazuje, že politikové stejně nedělají svá rozhodnutí podle demoskopických výsledků, ale používají jich pouze k ověřování vlastních stanovisek a k zjištění, zda mohou pro určitý projekt vůbec počítat se spoluprací lidu. Za větší ohrožení systému demokracie považuje autor zveřejňování výsledků ještě před volbami a zabývá se i vlivem těchto zveřejněných výzkumů na vytváření společenských doktrín, norem a hodnot.

V závěrečné části usiluje G. Schmidthen o revizi pojmu veřejné mínění. Analýzou různých výroků z období klasické politické teorie a význačných teoretiků současnosti ukazuje, že dosud bylo za veřejné mínění považováno to, co si myslela *většina vzdělaných* (veřejné mínění bylo zastupováno a vytvářeno tiskem, manifesty politických stran či úmleckých skupin, představiteli univerzit atd.), zatímco zveřejněním výsledků demoskopických výzkumů se podílejí na tomto normotvorném procesu i „párijové“ společnosti. Vlastně je tím odkrývána i sociálně psychologická uniformita a spodní význam pojmu „veřejný“, který (stejně jako v češtině) nepřímou znamená i anonymní. Upozorňuje na možnost zneužití výzkumů k uchopení moci a rozebírá ji, ale současně znovu poukazuje